

ДУХОВНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК ОСНОВА МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сотер М. В.

Херсонський державний університет

Інтенсивність розвитку українського суспільства у XXI столітті, безпосередньо пов'язана з процесами розширення міжкультурних взаємозв'язків, об'єднанням Європи, інтеграційними процесами у всьому світі. У цих умовах посилюється значущість міжкультурної комунікації оскільки виникає гостра необхідність виховання полікультурної духовної особистості, готової до міжкультурного співробітництва та здатної ефективно здійснювати міжкультурну комунікацію на засадах глибокої поваги до інших культур, їх традицій, звичаїв, менталітету, національного характеру, способу життя, а також толерантності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії та емпатії. Духовна культура особистості стає основою задля забезпечення процесу міжкультурного спілкування.

Міжкультурна комунікація є предметом досліджень багатьох учених М. Бахтіна, В. Біблера, Ю. Лотмана та ін. Значення культури у розвитку і становленні людини розглянуто у наукових розвідках Л. Виготського, В. Гумбольдта, М. Кагана, К. Леві-Строса та ін. Осмисленню ролі усунення бар'єрів та міжкультурного непорозуміння у процесі спілкування сприяють роботи В. Кан-Калика, О. Садохіна. Значимість полікультурної освіти розглянута у працях М. Анбера, Дж. Бенкса, О. Джуринського та ін.

Потенціал міжкультурної взаємодії та міжкультурного спілкування в навчанні і вихованні розкрито в працях Ф. Бацевича, В. Євтуха, Н. Калашнік, Д. Мацумото, О. Садохіна, Е. Холла та ін. Особливо інтенсивне поширення міжкультурна комунікація отримала у практиці викладання іноземних мов. Значний внесок у дослідження інтеграції компонентів культури у процес

навчання іноземним мовам внесли Г. Дев'ятова, В. Костомаров, А. Солодка, С. Тер-Мінасова, І. Халеєва та ін.

Разом з тим, результати досліджень, що спрямовані на вирішення основних питань міжкультурної комунікації, дозволяють констатувати, що проблема духовної культури особистості як підґрунтя для забезпечення процесу міжкультурної комунікації досліджена недостатньо, лише окремі її аспекти представлені у наукових розвідках Г. Дев'ятової, Ф. Бацевича, О. Садохіна, С. Тер-Мінасової.

Так, виникає потреба у детальному вивченні питань, що стосуються культури та духовної культури як ключових складових процесу міжкультурної комунікації.

Виходячи з вищесказаного, перш за все спробуємо проаналізувати поняття «культура» у цілому, з'ясувати функції, які вона виконує. Так, термін «культура» безпосередньо пов'язаний з процесом міжкультурної комунікації та означає універсальне поняття, яке нині використовується багатьма науками і відноситься до розряду фундаментальних, має велику кількість смислових відтінків і використовується у різних контекстах. У результаті нині не існує єдиного, загальноприйнятого визначення поняття «культури», у науковій літературі зустрічається згідно з різними даними наукових розвідок від 100 до 500 різних трактовок. Така ситуація, на наш погляд, свідчить про структурну складність феномена культури. Вивчення різних підходів щодо поняття «культура» відображені у таблиці 1.

Автор	Визначення
Філософський енциклопедичний словник (голова редакції Іллічов Л., Федосєєв П., Ковальов С., Панов В.)	<i>Культура</i> – це специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності, представлений у матеріальних і духовних благах, у системі соціальних норм і установ, у духовних цінностях, у сукупності відношень людини до природи, між собою і до себе самої [13, с. 292].

<p>Український педагогічний словник (Гончаренко С.)</p>	<p>«Культура сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які відображають історично досягнутий рівень розвитку суспільства й людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності. У вузькому розумінні культура – це сфера духовного життя суспільства, що охоплює насамперед систему виховання, освіти, духовної творчості (особливо мистецької), а також установи й організації, що забезпечують їхнє функціонування (школи, вузи, клуби, творчі спілки, товариства тощо). Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людей, а також рівень оволодіння якоюсь галуззю знань або діяльності» [3, с. 182].</p>
<p>Словник термінів міжкультурної комунікації (Бацевич Ф.)</p>	<p>«Культура – У широкому сенсі слова – сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людською спільнотою, які характеризують певний рівень розвитку суспільства. Розрізняють матеріальну і духовну культуру. У вузькому сенсі – рівень духовного життя людей. Певною мірою культура – інтерпретаційна модель світу людини, соціалізованої в певних умовах» [1, с. 92].</p>
<p>Кребер А., Клакхон К.</p>	<p>Культура складається з комплексу структурованих способів мислення, почуттів та реагувань, отриманих та переданих головним чином за допомогою символів, що становлять відмінні досягнення людських груп, включаючи їх втілення у артефактах [15, с. 181].</p>
<p>Кузьміна Т.</p>	<p>Культура — загальні цінності, норми, традиції, мистецтво, історія, фольклор та установи групи</p>

	людей [5, с. 165].
Садохін О.	<i>Культура</i> – світ матеріальних і духовних продуктів людської діяльності (артефактів), сукупність норм, цінностей, переконань, які розподіляються членами відповідних культурних груп і спільнот [9, с. 22-23].
Хофстед Г.	<i>Культура</i> – це те, що визначає соціальний аспект людської особистості з точки зору засвоєної і придбанної поведінки. Культура динамічна, так само як і особистість, яка прийняла дану культуру, і обидві вони (як особистість, так і культура) змінюються під впливом обставин і часу [14].
Річард-Амато А. П.	<i>Культура</i> – це образ життя, той контекст, у якому ми існуємо, думаємо, відчуваємо і спілкуємося один з одним. Це той «клей», що поєднує в одне ціле групу людей. Це програма, закладена з раннього дитинства, яка управляє поведінкою людей у суспільстві і допомагає зрозуміти, що від них очікується і що трапиться, якщо ці очікування не будуть виправдані. Культуру можна визначити як ідеї, звичаї, навички, методи і прийоми, що характеризують дану групу людей у даний період часу [16, с. 73].
Тер-Мінасова С.	<i>Культура</i> – сукупність результатів діяльності людського суспільства у всіх сферах життєдіяльності й усіх факторів (ідей, вірувань, звичаїв, традицій), які складають і зумовлюють спосіб життя нації, класу, групи людей в певний період часу [68, с. 14].

Наведені вище визначення становлять лише мізерну частину від усіх існуючих, але вони дозволяють говорити про те, що, незважаючи на

множинність підходів щодо тлумачення даного поняття, більшість з них стверджують, що поняття «культура» включає в себе все те, що створено людьми, і характеризує їх повсякденне життя, враховуючи при цьому певні історичні умови.

Услід за В. Курбатовим, виокремимо функції культури:

— є засобом перетворення людиною самої себе, суспільства і світу, що її оточує;

— виступає загальноприйнятою формою взаємодії і спілкування (етикет поведінки, культура спілкування, соціальна, політична культура);

— виступає засобом пізнання соціальних цінностей, їх засвоєння і розвитку (декодування соціальної інформації, прилучення до світової культури, соціалізація особистості, соціальна творчість);

— є однією з форм управління людиною і суспільством (форми колективності, кооперації, людської солідарності, прийняті в суспільстві форми організації людей, громадський вплив на формування цілей і цінностей людської поведінки);

— представляє систему цінностей і оцінок (визначення соціально значущого, відповідного гуманістичного розвитку людини і суспільства, становлення громадських ідеалів, система оцінок корисності, прогресивності тощо). [6, с. 299-300]. Вказані вище функції, що виконує культура дають змогу підкреслити її величезне значення у житті усього суспільства, і кожної людини, зокрема. Культура дозволяє формувати картину світу, картину того, як розуміє дійсність, та чи інша особистість, тим самим формуючи образ життя країни, народу, нації.

З огляду на те, що міжкультурна комунікація являє собою процес взаємодії між індивідами, що є носіями різних культур і мають свій власний мовний код, конвенції поведінки, ціннісні установки, звичаї і традиції [9; 1]. Можемо говорити про міжкультурну комунікацію, як про взаємодію культур [1, с. 44] – особливий вид безпосередніх відносин і зв'язків, які складаються

між культурами, що вступають у взаємодію, а також тих впливів, взаємних змін, які з'являються у ході цих відносин.

Кричківська О. В. наголошує, що смисловим центром поняття «міжкультурна комунікація» являється «ідея взаємодії різномовних і різнокультурних комунікантів» через «налагодження їх взаємозв'язку і пошук взаєморозуміння» [4, с. 22]. Ця взаємодія спрямована на взаємопізнання і зближення різних культурних спільнот. При цьому необхідно пам'ятати, що взаємодія є можливою, перш за все, завдяки мові.

Як підкреслює С. Тер-Мінасова, слова пов'язують людей, об'єднують їх через спілкування, так як без спілкування немає суспільства, без суспільства немає людини соціальної, немає людини культурної, людини розумної [11, с. 8]. Так, дійсно, у сучасну епоху мова – це, перш за все, один з засобів культурного обміну між різними народами. Очевидно, що іноземна мова, як і рідна, виконує дві суттєво важливі функції – пізнання і спілкування. Однак різниця полягає у тому, що іноземна мова слугує засобом не лише міжособистісного, але й міжнаціонального, міждержавного, міжнародного спілкування [8, с. 6].

Необхідним ключем для здійснення повноцінного обміну інформацією та культурними цінностями [9] є духовна культура особистості.

Вважаємо за доцільне виокремити визначення поняття «духовна культура».

Так, В. Курбатов описує поняття духовна культура як досягнення науки, твори мистецтва, літератури, людський світогляд, релігія, філософія [6, с. 298]. Одиницями духовної культури є цінності і установки, що утворюють систему цінностей, ієрархію відносин між ними, інтерпретацію історичних подій і фактів [12, с. 61].

Ф. Бацевич зауважує, що культура духовна – це «складова культури, пов'язана зі свідомістю, інтелектуальною, емоційно-психологічною, духовною діяльністю людей, їхніми зв'язками з іншими людьми» [1, с. 93].

Автор зауважує, що до духовної культури включають мову, звичаї, вірування, міфи, знання, мистецтво.

Таким чином, можемо стверджувати, що духовної культура особистості - це взаємопоєднання, таких компонентів як знання, віра, почуття, потреби, здібності, прагнення, цілі людей. При цьому очевидно, що духовна культура особистості нерозривно пов'язана з суспільством, у наш час полікультурним, а, отже, й з тим духовним фондом, яким воно вже володіє.

Можемо говорити про те, що збагачення духовного світу людини відбувається завдяки міжкультурній комунікації, тобто через пізнання як власної культури, так й інших, шляхом цілеспрямованої взаємодії. Таким чином, розвиток духовної культури людини полягає у подоланні одновимірності духовного світу, створення нових індивідуальних смислів [10], представлення власних і засвоєння нових духовних цінностей, у безперервному процесі самовдосконалення.

Безперечно, міжкультурна комунікація перетворює особистість, її духовну культуру, що дозволяє говорити про мультикультурну особистість [1, с. 103]. Дослідники зауважують, що такій універсальній особистості притаманні такі характеристики як повага до всіх культур, розуміння думок, почуттів і вірувань представників інших культур, Зазначається, що міжкультурна особистість менш етноцентрична, позбавлена стереотипів. Таким чином, сучасний стан розвитку українського суспільства вимагає формування міжкультурної особистості, яка відіграватиме особливу роль у сучасному плюралістичному світі, сприятиме позитивним соціальним змінам, необхідним для співіснування людей з різною національною приналежністю, але з спільними гуманістичними намірами.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. Словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. Бацевич. – К. : Довіра, 2007. – 205 с.

2. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры: два философских введения в двадцать первый век / В. Библер. – М.: Политиздат, 1990. – 413 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К.: Либідь. – 376 с.
4. Кричківська О. В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності майбутніх фахівців зовнішньоекономічної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Василівна Кричківська. – Тернопіль, 2015. – 293 с.
5. Кузьмина Т. Р. Очерки межкультурной коммуникации: учебное пособие / Т. Р. Кузьмина. – СПб. : Изд-во СПбГЭУ, 2013. – 186 с.
6. Курбатов В. И. Обществознание. Учебник / В. И. Курбатов. – Изд. 6-е – Ростов /Д: Феникс, 2006. – 512 с.
7. Новиков А. М. Основания педагогики / Пособие для авторов учебников и преподавателей. – М.: Издательство «Эгвес», 2010. – 208 с.
8. Пассова Е.И. Концепция коммуникативного обучения иноязычной культуре в средней школе / под ред. Е. И. Пассова, В. Б. Царьковой. – М. : Просвещение, 1993. – 125 с.
9. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации : учебное пособие / А.П. Садохин. – М. : КИОРУС, 2014. – 254 с.
10. Степашко Л.А. Философия и история образования: Учебное пособие для студентов вузов. – М.: МПСИ; Флинта, 1999. – 272 с.
11. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М. : Слово/Slovo, 2000. – 724 с.
12. Утехина А. Н. Межкультурная дидактика: монография / А. Н. Утехина; под ред. Т. И. Зелениной. – М.: ФЛИНТА, 2012. – 280 с.
13. Философский энциклопедический словарь / [Гл. редакция: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов]. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
14. Hofstede G. H. Cultures and Organizations: Software of the Mind / G. H. Hofstede. – London : McGraw-Hill Book Company (UK) Limited, 1991. – 279 p.

15. Kroeber A. L., Kluckhohn C. Culture: A critical review of concepts. – Cambridge, Massachusetts, U.S.A. : The Museum, 1952. – 223 p.

16. Richard-Amato, P.A. The Multicultural Classroom / P.A. Richard-Amato, M.A. Snow. – White Plains, New York : Longman, 1992. – P. 73–92.